

Mentés másként

A Fortepan-gyűjtemény

SOMOSI RITA

Magyar Nemzeti Galéria, 2019. VIII. 25-ig

A fotózás hétköznapi aktussá, életünk meghatározó részévé vált, egyszerre szolgál a dokumentálás, önkifejezés és a szórakozás eszközeül: megörökítünk és elmentünk számunkra fontos mozzanatokot, eseményeket. A privátfotó műfajának elterjedése, elfogadottsága és népszerűsége a 20. század második felétől folyamatosan nőtt, a műtfeldolgozás igényének térnyerésével egyre nagyobb publicitásra tett szert a hétköznapiakban és a vizuális kultúránkban. A Fortepan igazi és megérdemelt sikersztóri, mely az 1980-as években indult: ekkor kezdett el két középiskolai osztálytárs, Tamási Miklós és Szepessy Ákos fotókat gyűjteni. 2010-ben ötezer digitalizált fotóval indult az online fotóarchívum, mely fokozatosan igazi branddé nőtte ki magát: weblap és kapcsolódó applikáció mellett hetente leközlött online fotóválogatások, tematikus albumok¹ és kiállítások² gondoskodnak arról, hogy az egykor Vácott működő Forte gyár amatőr fotósok által kedvelt és legismertebb filmnegatívjáról elnevezett kezdeményezés folyamatosan a középpontban legyen. Jelenleg 110 ezernél is több fénykép tartozik az online fotóarchívumhoz, mely lomtalanításokon talált, ócskapiacokon vásárolt fotók, valamint magánadományozás és közintézményi együttműködés révén bővült. Török András tanulmányában a Fortepan sikerével kapcsolatban megjegyzi, hogy az „internetes portálok »régiképéhsége« volt elsősorban a felelős a Fortepan országon belüli elhíresüléséért.”³ A nosztalgiafaktor mellett azonban a bármikor hozzáférhető és szabadon, jogdíj nélkül felhasználható jellege is jelentősen hozzájárult a széleskörű elterjedéséhez.

A Magyar Nemzeti Galériában megrendezett, *Minden múlt a múltam*⁴ című, több mint háromszáz képet felölelő válogatás az emberi

életút – gyerekkor, fiatalkor, felnőttkor, időskor – mentén csoportosított képekkel vezet végig az elmúlt évszázadon. A kiállítás nyitóterében hatalmas ledfal fogad különböző korszakokból származó portrék változó képmátrixával, de a tárlat valójában a Fortepan történetével indul: a legendás negatívval és az egyik alapító, Tamási Miklós képével, aki éppen Vaskapu utcai lomtalanításon vadászik kidobott fotókra, mellette pedig kinagyítva azon képek, melyeket akkor mentett meg. Az emeleti folyosón fényképező alakok vezetnek az első szekcióhoz a privátfotó műfaját vetítve előre.

Hintalovacska, grimaszoló, babakocsiban bábáskodó gyerekek indítanak el a képzeletbeli életúton, melyhez tizenhat jól elkülöníthető szekció is társul – egy-egy életkori szakaszhoz kapcsolódó képpel átvezetve, paraván jellegű blokkokon installálva. A gyerekfotók műfajilag magukban hordozzák azt az idilli vagy édeskés faktort, melytől a város-vidék ellentét vagy a különböző idők és társadalmi rétegek ütköztetése ellenére sem könnyű eltávolodni – ez most sem sikerült. Ugyanakkor az életkori egységek egymás mellé helyezett képein nyomon követhetjük a társadalmi, esztétikai vagy éppen fotótörténeti⁵ változásokat. Jól megfigyelhető, ahogy a századelőre jellemző statikusabb, teátrális beállítások vagy a vizuális reprezentációhoz társuló társadalmi

Kiállítási enteriőr

Tetovált férfi,
1957

fortepan 103962,
Budapest Főváros
Levéltára, HU.BFL.
XV.19.c.10

konvenciók hogyan változnak az idő múlásával. Az emberközpontú tematika lehetőséget ad a mindennapi társadalmi, kulturális helyzetek bemutatása révén az ember korához, környezetéhez való viszonyának

a papír húszforintos és a Kisfaludi Stróbl tervezte *Szabadságszobor* fáklyavívő mellékalakmodelljének története. A történelmi vonalhoz kapcsolódnak Carl Lutz (1895–1960) a háborús és háború utáni Budapestet bemutató vagy a haditudósító id. Konok Tamás orosz frontról készült humánus képei. Fontos és fájó pontra világít rá egy külön tabló a magyar holokausztfotó hiányának⁸ bemutatásával, felhívva a figyelmet a sajnálatos módon egyik oldalról sem dokumentált időszakra. A kiállításon külön egységként szerepelnek azok a fotók, melyeket a szocializmus alatti legfontosabb tervezőintézet, az Uvaterv (Út- és Vasúttervező Vállalat, ma Zrt.) négy éve legégett fotónegatív-raktárából mentettek ki a Fortepan önkéntesei. A rendszeresen dokumentált építkezések (közutak, vasutak, metrók) fázisainak rögzítése mellett ezek a fényképek kortörténeti szempontból is jelentősek. A kiállításnak a Magyar Honvédelmi Szövetség keretein belül a hidegháború alatt űzhető extrém sportokat – bűvárokodás, ejtőernyőzés – bemutató egysége akár külön kiállítást vagy vizuálisan hangsúlyosabb szekciót is megérdemelt volna, ahogy a Kádár-kori bűnügyi helyszínelők naturalista fotói vagy az egyes válogatások végén elhelyezett fekete tablók indexszerű képegyüttesei az év végi ünnepek, szórakozás, autózás, kirándulás pillanataival.

A Fortepan archívuma szorosan köthető az egyéni és társadalmi emlékezet kérdésköréhez, s így lehetőséget ad a múltfeldolgozásra egy másik irányból, például a transzgenerációs örökségek vagy az emlékezés mechanizmusának vizsgálata mentén. A mani-

Fegyveres férfi a Kossuth Lajos téri metróépítkezés területén, 1956

fortepan 39763

Az ifjú Nadas Péter a szomszéd gyerekeknek és a testvérének magyaráz, 1954

fortepan 128695

tanulmányozására. Mindegyik képhez tartozik történet, de közülük kevés ismert, ugyanakkor a kontextusból kiragadott képek önmagukban vagy egymáshoz való asszociálásuk révén is elindítanak egy narratívaképzési folyamatot a befogadóban, hiszen „mindannyiunk közös családjából villantanak fel mozzanatokot”.⁶ Az életkorokhoz kapcsolódó kisebb tematikus egységek azonban gyakran izgalmasabbak, s relevánsabb társadalmi problémákat vetnek fel, így Urbán Tamás⁷ szubkulturális kultúrákat és fiatalokat megörökítő képei és magazinban leközölt riportjai.

A kiállításon számos fotó az egyén és történelem viszonyát járja körül akár konkrét eseményhez kapcsolódóan is, mint a Sztálin-szobor 1956-os ledöntése a vitrinbe helyezett bronzfül kíséretében vagy Hegedűs István (1924–1956) öttusa világbajnok,

pulációtól mentes, szubjektív vagy alternatív krónika, a múlt közös (-ségi) bemutatása által válik hitelessé, ugyanakkor érdekes lett volna a képek történeti referencialitását és a különböző korok hivatalos fotográfiájának viszonyát (ideológia, megrendezett riportképek) megjeleníteni. A tárlat központi szálaként végigfutó életkor-tematika kevésbé ad lehetőséget a Fortepan heterogenitásának bemutatására, de ezt a vonalat jól ellensúlyozza a tizenhat kapcsolódó történet, melyek bővebb kifejtése változatosabb összképet eredményezett volna. A minimális kiállításdízajn és az azonos méretű és kivitelezésű képek sora a weblap vizualitását idézi, a kiemelések hiányával azonban egy idő után kissé monotonná válik a látvány. A kiállítás végén található képpárok vagy az Uvaterv képanyagából összevágott fiktív budapesti utca panorámaképe ugyanakkor további lehetőségeket is felvillant.

A Fortepan-kiállítás tiszteletadás a múltnak, az elmúlt értékeknek a jelenben is érvényes állításokkal, pozíciókkal s három kiemelt hívószóval: 20. század, privátfotó és Fortepan. Ezek mentén szórakoztató és szerethető kiállítást kapunk, kiszolgálva a nosztalgiára vágyó közönség igényeit, de reflektálatlanul hagyva számos, a képek által felvetett problémát. Az intézmény adta keretek önmagukban is kanonizálnak egy gyűjteményt, s a jövőben az eredeti célkitűzésétől messzire jutott Fortepanra sem csak online fotóarchívumként vagy közös tudástárként kell tekintenünk, de ehhez számukra is szemléletváltás szükséges.

Jegyzetek

- 1 A sorozatot Legát Tibor szerkeszti, az eddig megjelent kötetek: *Elfelejtett Budapest* (2018), *A pesti nő* (2018). Előkészületben: *Presszók és bűfék, Beat korszak és Kötött pályán*.
- 2 Legutóbb például *Hajrá Budapest! Földön, vízen, levegőben*, Budapest Projekt Galéria, 2019. V. 15. – VI. 15.
- 3 Török András: A Fortepan közösségi fotóarchívumról háromféleképpen. In Virágvolgyi István (szerk.): *Minden múlt a múltam*, kiállítási katalógus, 2019, 24.
- 4 A kiállítás címe Rakovszky Zsuzsa *Fortepan* című verseskötetének *Négy évtized* című verséből származik (Fortepan, Magvető, 2015, 50.)
- 5 Például egy későbbi szekcióban Schoch Frigyes (1856–1924) sztereofotóit az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó éveiből.
- 6 *Minden múlt a múltam*, 12.

Repülőmodellezők a pesthidegkúti Vörös Kővár tetején, 1969

fortepan 22380

- 7 Urbán Tamás 2017-ben az egész fotográfiai életművét megosztotta és szabadon publikálhatóvá tette a Fortepan archívumában.
- 8 2019. június 21-én indul a *holokausztfoto.hu*, melynek a célja a lehető legteljesebb magyarországi holokausztfotó-gyűjtemény internetes megjelenítése. A bemutató után indul a kampány és a képek közösségi gyűjtése.

Nehézbűvár az óbudai Gázgyár előtti Duna-parton, 1965

fortepan 15726